

1.01
Prejeto 28. 9. 2012

UDK 355.43(497.4)"1991"

Uroš Svete*

Manevrska struktura Narodne zaščite med strateškim konceptom in taktično realizacijo**

IZVLEČEK

Čeprav je obstajala sorazmerno kratek čas, je Manevrska struktura Narodne zaščite kompleksna tematika, ki jo je treba obravnavati multidisciplinarno in večplastno. Vsebinsko in funkcionalno štejemo za začetke MSNZ (samo)obrambne aktivnosti, ki so sledile odvzemu orožja TO maja 1990, prav tako pa predstavlja njen obstoj udeležanje razmišljanj o samostojnosti tudi na vojaškem področju ter o Slovenski vojski prek vzpostavitve nadzora nove oblasti nad TO. Ne nazadnje pa je MSNZ nedvomno pomenila konceptualizacijo obrambnih sil, sestavljenih iz simbioznega delovanja vojaške in miličniške oziroma policijske komponente. Članek predstavlja analizo od strateškega koncepta in zamisli do taktične realizacije, pri čemer se naslanja na holistični pristop, v katerem so združena teoretična in metodološka spoznanja zgodovinopisja, sociologije organizacij, politologije in ne nazadnje obramboslovja.

Ključne besede: Slovenija, osamosvojitve, Manevrska struktura Narodne zaščite, narodna zaščita, obrambne priprave, milica, TO, obrambne sile, nacionalna varnost

ABSTRACT

MANOEUVRE STRUCTURE OF NATIONAL PROTECTION (MSNP) BETWEEN STRATEGIC CONCEPT AND TACTICAL REALISATION

In spite of relatively short period of existence, the Manoeuvre Structures of National Protection (MSNP) presents very complex topics demanding multidisciplinary and multilevel approach. Firstly, from aiming and functionality points of view, their origins goes back to (self)defence activities, following Yugoslav People's Army attempt for disarming Slovenian Territorial Defence in May 1990. Secondly, although National protection was an existing but antiquated institution, (unique to Slovenia), intended to enable the republic to form an ad hoc defence structure, akin to a Home Guard, it was a cover for secret alternative command structure and a way how new elected republic leadership tried to control TD which was formally a part of joint Yugoslav armed forces. And thirdly, MSNP presents conceptualisation of unique Slovenian

* **dr., docent, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani, Katedra za obramboslovje, Kardeljeva ploščad 5, SI-1000 Ljubljana; e-naslov: uros.svete@fdv.uni-lj.si**

** Članek je bil izdelan v okviru projekta L6-2309 Manevrska struktura Narodne zaščite v organih za notranje zadeve, ki sta ga financirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS in Združenje Sever.

defence forces, composed military (Territorial defence) and militia/police units. The article presents all hazards analysis from strategic concept till tactical realisation, combining history, politology, sociology and security theories.

Key words: Slovenia, attainment of independence, Manoeuvre Structures of National Protection, National protection, defence preparing, militia, Territorial Defence, defence forces, national security

Uvod

Pred 22 leti so se začele sprva spontane, kasneje pa organizirane priprave na vojaško in obrambno zavarovanje osamosvajanja Slovenije (bolj znane pod kratico MSNZ), ki so sledile spoznanju, da bo nekoč skupna jugoslovanska oborožena sila JLA postala glavni vir vojaškega ogrožanja nastajajoče slovenske države. Čeprav je bilo o teh dogodkih prelitega precej znanstvenega in strokovnega, na žalost pa še več političnega, črnila, nismo po mojem mnenju prav nič bliže konsenzualnim ugotovitvam. Pravzaprav lahko ugotovimo, da je vsak nov (tako znanstveni in strokovni kot poljudni) vir, zapis ali mnenje tedanjih udeležencev in/ali znanstvenikov – raziskovalcev bolj korak v smer povečevanja razlik in dilem kot približevanje objektivni resnici. Ne nazadnje pa konspirativna akcija, kot je bila Manevrska struktura Narodne zaščite, s pomanjkanjem (ali nedostopnostjo) primarnih pisnih virov drugačna niti ne more biti. Zato smo raziskovalci močno odvisni od avtobiografskih virov ter intervjujev, tako strukturiranih družboslovnih (pridobivanje novih podatkov) kot kavzalnih oz. razlagalnih¹ in narativnih – pripovedovalnih. Kljub temu se lahko v veliki meri strinjamo s Tonetom Kolarjem, občinskim načelnikom MSNZ v občini Slovenske Konjice, ki je povedal: »Projekt Manevrske strukture narodne zaščite (MSNZ), ki se je pri nas začel s tajnimi pogovori, a brez formalnih imenovanj v avgustu in je trajal do začetka oktobra 1990,² je v širši javnosti, pa tudi v vojaških krogih premalo znan in je večkrat obravnavan zelo nasprotujoče. Vzroki so bili predvsem v tem, da sta organiziranje in dejavnost MSNZ potekali v izjemno strogi tajnosti. Aktivnosti so potekale na podlagi ustnih dogovorov, le malo je pisnih dokumentov, v organizaciji pa je sodelovalo le omejeno število ljudi. Menim, da je treba iz tega pomembnega obdobja sneti tančico, dejavnost pa je treba prikazati nepristransko, realno in s potrebno distanco.«³

¹ Njihov namen je ugotavljanje odnosov med teorijo oz. zakoni in njihovo implementacijo, in obratno.

² Obdobje delovanja in priprave projekta MSNZ se precej razlikuje po posameznih slovenskih regijah, res pa je, da je za večino na taktičnem (občinskem) nivoju značilen vrhunec dogajanj v mesecih avgust – oktober 1990.

³ Jože Kuzman: Leto prej. Slovenske Konjice 2007 (dalje Kuzman, Leto prej), str. 73.

Čeprav je sicer nepristranskost (objektivnost) pomemben element znanstvenega pisanja, pa časovna distanca ter konstrukcija dogodkov za nazaj zlasti pri akterjih tistega časa, njihovih pričanjih kot tudi izdanih zapisih zelo otežuje znanstveno korektno delo. Slednje je še toliko bolj oteženo, ker novi viri, posveti in dokumenti prinesejo več vprašanj kot odgovorov, z njihovo komparativno analizo pa je kaj hitro mogoče ugotoviti vrsto nedoslednosti oz. celo nasprotujočih si dejstev. Zato tudi ta prispevek nikakor ne more biti obravnavan na način ponujanja absolutne resnice, čeprav sem poskušal uporabiti holistični in multidisciplinarni pristop, v katerem so združena teoretična in metodološka spoznanja zgodovinopisja, sociologije organizacij, politologije in ne nazadnje obramboslovja.

Prvi in morda celo največji problem je nedvomno *razpršenost in konspirativnost zlasti začetnega obdobja obrambnega samoorganiziranja* in nastajanja MSNZ, dokler le-to ne dobi pravnega kritja (kolikor toliko trdno pravno pokritje dobi šele 29. avgusta 1990, ko Igor Bavčar, tedanji republiški sekretar za notranje zadeve, izda odločbo o imenovanju Toneta Krkoviča za načelnika Narodne zaščite v morebitnih izrednih razmerah. Zato nekateri, po mojem mnenju zmotno, trdijo, da je takrat začetek Manevrske strukture narodne zaščite. Posledice te konspiracije so poleg pomanjkanja pisnih virov vidne tudi v redkih poročilih medijev (prvo poročilo medijev je bilo 5. oktobra 1990 v Delu in sporoča, da je na tiskovni konferenci minister Bavčar pojasnil, da je Krkovič predal manevrsko strukturo narodne zaščite v. d. načelniku republiškega štaba TO, pomembni Janezu Slaparju. Eden prvih zapisov je tudi intervju Krkoviča v Mladini,⁴ pozneje pa so seveda pomembni Premiki. Res pa je, da se je s prvimi medijskimi zapisi začela *retroaktivna konstrukcija* tega obdobja, ki se je nadaljevala 17. maja 1992 s postrojem v Novih Lazih pri Kočevski Reki, ko je predsednik Republike Slovenije Milan Kučan izročil poveljniku Specialne brigade MORiS⁵ Antonu Krkoviču ter poveljniku Specialne enote Ministrstva za notranje zadeve Vinku Bezniku modro-zelen prapor MSNZ. Nadaljuje se tudi z dokumentarcem TV Slovenija Operacija 2-1-13-62 (tudi iz leta 1992), z izdelavo obeležij, veteranskimi organizacijami in s pogostimi medijskimi poročili ob obeleževanju ustanovitve brigade MORiS vse do leta 1994. V tem obdobju se je rodila tudi velika terminološka zmeda, ki pa je kasneje odločilno vplivala tudi na pomembne normativne predpise, kot je npr. Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o vojnih veteranih.⁶ Tako se je naprej uporabljala zgolj

⁴ Ali H. Žerdin: Intervju: Operacija »Narodna zaščita«. V: Mladina, 8. 12. 1991, str. 30–33 (dalje Žerdin, Operacija »Narodna zaščita«).

⁵ Do 13. oktobra 1992, ko je minister za obrambo Janez Janša izdal odločbo o preimenovanju zaščitne enote (30. razvojne skupine) v 1. specialno brigado MORiS, je bil ta termin uporabljan neuradno oz. neformalno (Vladimir Gajšek: Nastajanje samostojne slovenske države 1990/91. Dostopno na: http://www.intelyway.com/druzba/politika/vladimir_gajsek-nastanek_samostojne_slovenske_drzave.pdf, 1. 10. 2012; intervju avtorja z Vincencijem Farkašem, Kočevje, 28. 1. 2006).

⁶ »Ne glede na pogoje iz šeste alineje prejšnjega člena je vojni veteran tudi oseba, ki je v obdobju od 17. 5. 1990 do 25. 6. 1991 opravljala dolžnosti organizatorja manevrske strukture narodne zaščite, ter oseba, ki je po odločitvi organizatorja manevrske strukture narodne zaščite v tem obdobju opravljala naloge narodne zaščite, med katere je šteti tajno zbiranje, varovanje in hrambo orožja,

sintagma narodna zaščita,⁷ kasneje pa se je vse bolj pogosto uporabljala besedna zveza Manevrska struktura (N)narodne zaščite ali pa zgolj kratic MSNZ.

Je torej MSNZ projekt, samoobrambna organizacija, nastala kot odziv na grožnje federalne oblasti oz. na odvzem orožja slovenski teritorialni obrambi, ali je obenem tudi varnostna struktura in ideološka platforma, ki pomeni prekinitev z Jugoslavijo in njenimi varnostnimi strukturami? Je poskus prevzema poveljevanja nad TO s strani novoizvoljene slovenske republiške oblasti oz. izgraditev slovenskih obrambnih sil, sestavljenih iz enot tedanje milice in vojaškega dela oz. v večini pripadnikov TO? Je vse omenjeno? Enoznačnega odgovora ni mogoče dati, kajti *MSNZ kot vsaka (še posebej konspirativna) organizacija je bila razpeta med strateško zamisel (v našem primeru na republiški ravni) ter taktično implementacijo (pokrajinska in občinska raven), obe pa sta bili prežeti s potrebno improvizacijo.* Glede na to, kako jo opredelimo, je potem tudi odvisno, kaj in kdo vanjo sodi. Nedvomno pa je dejstvo, da je bil projekt MSNZ tudi – ali predvsem – *izgradnja socialne mreže* (neformalni zametek), ki bi postala ogrodje nove, slovenske, vojske. Sama struktura 2-1-13⁸-62 tako kaže na *vozljišča – glavne organizatorje*, okoli katerih bi se razmahnila oz. nastala nova vojaško-varnostna struktura, ki (na srečo) nikoli v resnici ni bila mobilizirana in mnogi pripadniki na nivoju enot sploh niso vedeli, da so bili vanjo vključeni. Glede na to, da je bila ta socialna mreža najprej neformalna in na več koncih spontana ter šele konec avgusta 1990 formalizirana, je potem povsem logično, da so se pojavila nesoglasja, kdo, kdaj in zakaj je bil vanjo vključen. Po koncu vojne oz. letu 1991 pa je svoje dodala še mitologizacija oz. (re)konstruiranje dogodkov ter boj za primat nad osamosvajanjem in pripravi nanj. Tako je MSNZ postala stvar prestiža v dokazovanju, da so bili njeni pripadniki na pravi strani, ter prvoborci, ki so postali prvi uporniki z razlogom. V tem kontekstu je mogoče razumeti tako zagovornike majskega nastanka MSNZ (nekateri, zlasti pripadniki 30. razvojne skupine iz Kočevske Reke, izpostavljajo tudi širši javnosti manj znane interne dogodke celo pred 17. majem 1990⁹) kot formaliste,¹⁰ pred-

streliva in vojaškega materiala oziroma vojaških ali obrambnih dokumentov v zasebnih oziroma neuradnih prostorih in lokacijah ter izvajanje obveščevalne in protiobveščevalne dejavnosti. Za organizatorja manevrske strukture narodne zaščite se šteje oseba, ki je v obdobju iz prejšnjega odstavka opravljala funkcijo republiškega sekretarja za obrambo, republiškega sekretarja za notranje zadeve, republiškega in pokrajinskega načelnika narodne zaščite, namestnika in pomočnika republiškega in pokrajinskega načelnika narodne zaščite, občinskega načelnika narodne zaščite, ter oseba, ki je bila po odločitvi pristojnega organa za notranje zadeve določena za organiziranje manevrske strukture narodne zaščite v okviru organov za notranje zadeve«.

⁷ Žerdin, Operacija »Narodna zaščita«.

⁸ Številno 13 se nanaša na pokrajine, čeprav tudi o tem soglasja ni. Kočevsko-ribniško področje se namreč na številnih (primarnih) virih pojavlja kot samostojna pokrajina, prav tako je bilo v preteklosti več pobud zlasti nekdanjih pripadnikov 30. razvojne skupine, da se ji prizna republiški pomen in pokrajinski značaj.

⁹ Osebni arhiv Cveta Zorka, Zadeva: Vloga 30. RSk pri organizaciji in vodenju MSNZ, 8. 5. 1995, Odbor MSNZ; Na položaju 11. 5. 1990, Svetli Potok.

¹⁰ Pismo Ludvika Zvonarja z dne 13. 5. 2010 Predsedniku RS, dr. Danilu Türku, predsedniku DZ RS, dr. Pavlu Gantarju, g. Blažu Kavčiču – predsedniku DS RS, g. Janezu Janši – predsedniku

vsem pa mnoge organizatorje na občinskih nivojih, ki MSNZ in njen obstoj dejansko zaznajo šele konec avgusta, predvsem pa v septembru 1990, na kar kaže tudi izjava Toneta Kolarja, ki sem jo citiral v začetku.

Iz obramboslovno-varnostnega zornega kota pa je Manevrska struktura narodne zaščite nedvomno paradoksalen, lahko celo namenoma zavajajoč termin, kajti v principu je bila Narodna zaščita lokalna oz. na omejeni prostor vezana sila (vsekakor taktična)¹¹ in nikakor ne manevrska in strateška, na republiškem nivoju oborožena komponenta nacionalne varnosti. Bila je pomožna varnostna struktura. Vendar pa s terminom *manevrska lahko razumemo tudi ločenost dveh narodnih zaščit*: narodne zaščite v letu 1990, ki naj bi pravno pokrila oborožene priprave po odvzemu orožja do ustavnih amandmajev, in narodne zaščite, ki po 4. oktobru 1990 ni prešla v novo TO RS, temveč je kot lokalna pomožna varnostna sila delovala naprej in je bila aktivirana tudi v vojni leta 1991. MSNZ se je nedvomno nanašala na rdečo (vojaško) vejo slovenskih vojaških enot-obrambnih sil, ki so jih sestavljale tudi enote SEM, PEM in VEM,¹² in ti dve komponenti (rdeča vojaška oz. narodnozaščitna ter zelena, policijska, glede na Krkovičevo shemo, ki jo prikazujem v nadaljevanju) sta delovali simbiozno in bili neločljivo povezani. Pomen miličniške komponente je torej tako v »posojanju« pravne podlage za delovanje NZ 1990, prav tako pa so pomagali pri vzpostavljanju kontaktov in logistični podpori zlasti v prvi fazi razvoja MSNZ. Ne nazadnje pa so nekateri miličniki poleg civilistov (npr. lovcev in delavcev upravnih organov za ljudsko obrambo) bili tudi neposredno del rdeče linije slovenskih vojaških enot. Njihov narodnozaščitni (torej rdeči del) ni bil sestavljen samo iz pripadnikov TO (čeprav so slednji predstavljali veliko večino), temveč so bile zlasti na Dolenjskem in Kočevskem¹³ tudi izjeme. Tu so se z narodno zaščito pravno (za silo, sicer) pokrile tiste samoobrambne aktivnosti, ki so se zgodile neposredno po majskem odvzemu orožja in jih nekateri udeleženci teh dogajanj danes odkrito označujejo celo kot paravojaške aktivnosti.

SDS, g. Lojzetu Peterletu – evropskemu poslancu, dr. Ljubici Jelušič – ministrici za obrambo, ge. Katarini Kresal – ministrici za notranje zadeve, Inštitutu za novejšo zgodovino, dr. Guštinu.

¹¹ Narodna zaščita je bila opredeljena kot organizacija »za varovanje pogojev dela, družbene lastnine in objektov skupnega pomena, za varovanje reda in svojega premoženja ter za zagotavljanje mirnega in varnega življenja«, ki so jo ustanavljala podjetja in krajevne skupnosti, v neposredni vojni nevarnosti in vojni pa ima določene naloge v okviru splošne ljudske obrambe. V: Prikrita modra mreža, organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990. Ljubljana 2010 (dalje Prikrita modra mreža), str. 69.

¹² Specialna enote milice (SEM) je bila z odredbo ministra Bavčarja ustanovljena 23. 8. 1990. PEM so posebne, VEM pa vojne enote milice.

¹³ Gl. Darko Čop: Južna meja. Kočevje 2011 (dalje Čop, Južna meja), str. 47, kjer opisuje nastanek bataljona MSNZ, v katerem naj bi bila ena četa sestavljena iz enote policije, ki bi jo vodil komandir postaje milice v Kočevju Mirko Ješelnik. O delovanju miličnikov v okviru t. i. vojaške komponente MSNZ pa priča tudi Franci Povše Inštitut za novejšo zgodovino (dalje INZ), Dokumentacija projekta L6-2309, intervju Povše, 24. 4. 2009.)

JLA postane realna grožnja ter odzivi na odvzem orožja TO

Pomlad 1990 je bila v Sloveniji nedvomno izjemno burna tudi na varnostnem področju. Bila je nadaljevanje jeseni 1989, ko je tedanja republiška oblast z miličniško akcijo Sever preprečila »miting resnice« v Ljubljani; v tej akciji je sodelovalo 6472 delavcev organov za notranje zadeve, pri čemer je bila izvedena stoodstotna mobilizacija Posebnih enot milice – 1391 pripadnikov PEM (od tega 723 aktivnih delavcev ONZ in 668 rezervnih miličnikov) in tridesetodstotna mobilizacija Vojnih enot milice (vpoklicanih je bilo 1400 rezervnih miličnikov).¹⁴ Prvim po-vojnim večstrankarskim volitvam, na katerih je slavila združena opozicija DEMOS, je tako sledil proces oblikovanja nove vlade in prenosa oblasti na republiški kakor tudi občinski ravni. Tak politični razplet so zlasti v Generalštabu JLA ter njemu podrejenih poveljstvih in štabih zaznali kot grožnjo enotnosti skupne države in temu ustrezno tudi delovali. Tako je npr. 30. RSk, kot se je od leta 1982 ime-novalo poklicno jedro 27. zaščitne brigade TO, namenjeni za zaščito republiškega vodstva, bila že ob spomladanskih volitvah (v marcu in aprilu) pod hudimi pritiski Republiškega štaba TO, ki je bil seveda lojalen zveznemu Generalštabu. Zaposle-nim so v 30. RSk odvzeli osebno oborožitev, selili orožje in opremo, grozili z vo-jaškim sodiščem, prav tako pa so nadzirali usposabljanje 3. zaščitnega bataljona med 7. in 16. majem z več visokimi častniki.¹⁵ V smislu ocenjevanja groženj je imela JLA celo prav, saj je bilo vse bolj očitno, da bodo mnogi pripadniki TO, zlasti na nižjih hierarhičnih ravneh, sledili političnim spremembam. Poveljnik 3. bataljona zaščitne brigade TO Ivan Okrajšek je tako 11. 5. 1990 pred postrojem enote v Svetlem Potoku pri Kočevju izjavil, da se je z demokratičnimi spremem-bami vloga enote delno spremenila. Z razvojem večstrankarskega sistema tako v enoti ni več prostora za politične organizacije, poglavitna naloga enote pa ostaja enaka, kar pomeni, da z vsemi sredstvi zaščiti in zavaruje našo ureditev in demo-kratično izvoljeno državno vodstvo Republike Slovenije.¹⁶

Napetosti so dosegle vrhunec z dogodkom, ki je brez dvoma zaznamoval na-daljnje vzpostavljanje lastnega nacionalnovarnostnega sistema. Vsaka sodobna dr-žava, ki sama v popolnosti izvaja suverenost nad lastnim ozemljem, mora nujno zagotoviti tudi nacionalno varnost, in to s sistemom, ki ga sestavljajo notranja var-nost, obrambna (civilna in vojaška) struktura, obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne službe, seveda pa sam sistem ni dovolj. Potrebni so zavest, motivacija in znanje, ki skupaj tvorijo varnostno kulturo tako oblasti kot državljanov, kar je še zlasti pomembno v t. i. prelomnih oziroma kriznih časih. In prav na področju varnostne kulture, usposabljanja in izobraževanja v vojaških in obrambnih zadevah je jugoslovanska država razvila morda še celo preveč dodelan sistem totalne ob-

¹⁴ Prikrita modra mreža, str. 71.

¹⁵ Osebni arhiv Cveta Zorka, Vloga 30. RSk pri organizaciji in vodenju MSNZ, 8. 5. 1995; Odbor MSNZ.

¹⁶ Prav tam, Na položaju, Svetli Potok, 11. 5. 1990.

rambe, imenovan sistem oziroma koncept splošne ljudske obrambe in družbene samozščite. Ta je po eni strani izjemno militariziral družbo, po drugi strani pa je mnogim posameznikom zagotovil znanja, ki so jih s pridom uporabili pri zavarovanju osamosvojitvenega procesa in nastajajoče slovenske države. V tem kontekstu moramo gledati na dogodek, ki se je sprva zdel kot usoden, nedvomno pa je pomenil streznitev in bil nekakšen iniciator aktivnih samoobrambnih prizadevanj.

Ukaz o predaji orožja TO v skladišča JLA (Ukaz št. SZ 625/1-90 z dne 15. maja 1990),¹⁷ ki ga je v imenu poveljnika (komandanta) TO RS generala Hočevarja podpisal načelnik štaba general Drago Ožbolt, lahko sicer označimo kot (samo)razorožitev, kot odvzem orožja, krajo ipd. A to sploh ni tako pomembno, pomembnejši učinek je ta, ki ga je imel ukaz na praktični in na simbolni ravni. Praktično je pomenil poskus uveljavljanja popolne podrejenosti TO RS Jugoslovanski ljudski armadi, saj nobena vojaška organizacija ne more delovati samostojno, če nima poleg kadrovske zagotovitve tudi materialno-tehničnih sredstev. Še pomembnejši pa je morda simbolni vidik, s katerim je vodstvo TO dokazalo svojo privrženost konceptu enotnih jugoslovanskih oboroženih sil, katerih del je bila tudi TO, in te oborožene sile so bile zagotovilo ohranitve zvezne države. Drugi simbolni pomen, povezan tudi z izrabo oblastnega vakuuma ob prenosu republiške in občinskih oblasti na novoizvoljene organe, pa je bilo nedvomno sporočilo, naj novoizvoljena legalna in legitimna oblast ne računa na TO pri uresničevanju enega glavnih ciljev zmagovite koalicije DEMOS, tj. uresnitvi slovenske samostojnosti. Ukrep vrha JLA je bil torej vse prej kot varnostno-tehničen, kot je sicer trdil general Hočevar.

Če sodimo z vidika realizacije ukaza, lahko rečemo, da je bila JLA zelo uspešna, po drugi strani pa tako njeno vodstvo kot vodstvo slovenske TO očitno nista računala na že omenjeno varnostno kulturo, ki je v mnogih glavah »prižgala žarnico«. Nekateri lokalni pripadniki TO so pisali ogorčena pisma novoizvoljenim občinskim oblastem, naj vendar nekaj storijo, javno objavljeno je bilo pismo Janka Stuška v časopisu Delo 18. maja 1990 v rubriki Prejeli smo, prav tako pa so se ogorčeno odzvale tudi nekatere občine.¹⁸ Iz Gorenjske je bila informacija o premeščanju orožja prek Staneta Dolanca posredovana tudi v Urad predsednika Predsedstva RS.¹⁹ Prav tako je bilo republiško predsedstvo obveščeno o odvzemanju orožja z depešo 16. 5. 1990 ob 24.00, ki jo je poslal občinski organ za ljudsko obrambo Slovenj Gradec.²⁰ Porodile pa so se že prve ideje o tem, da bo treba nekaj storiti,

¹⁷ Albin Mikulič: Uporniki z razlogom. Ljubljana 2005 (dalje Mikulič, Uporniki z razlogom), str. 19–20.

¹⁸ Delo, 21. 5. 1990, str. 2, Kočevarji zahtevajo odstop šefov teritorialne obrambe.

¹⁹ V tej zvezi je zanimiva »gorenjska zgodba«. Že 16. 5. 1990 je Bojan Šuligoj prek Staneta Dolanca obvestil Kabinet predsednika Predsedstva RS, 17. maja pa se je Janez Slapar sestal z Jankom Stuškom ter mu predal ukaz RŠTO. Na tej podlagi je Stušek napisal članek, ki ga je Delo naslednji dan objavilo v rubriki Prejeli smo. – Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 71.

²⁰ Intervju avtorja z Janezom Golograncem, takratnim načelnikom oddelka za obrambo v občini Slovenj Gradec (19. 7. 2010, Ravne na Koroškem)

razen tega pa so v številnih občinah ukaz zavrnil, kar je bil nedvomno izjemen odziv njenih pripadnikov. V občini Slovenske Konjice je v večernih urah 17. maja 1990 27 častnikov TO in njihovih prijateljev podpisalo »Zgodovinsko listino«, ²¹ dokument, naslovljen na novoizvoljenega predsednika Skupščine občine Slovenske Konjice, in zahtevalo, da se orožja v nobenem primeru ne preda ter da občina o dogajanju takoj seznani novoizvoljene republiške organe. 18. maja v večernih urah pa so prejeli nujno depešo, ki jo je podpisal predsednik Predsedstva Republike Slovenije in s katero je Predsedstvo ustavilo akcijo JLA. ²² JLA je tako v očeh nekaterih že dobila podobo najresnejše varnostne grožnje, s katero se bo Slovenija soočila na poti k samostojnosti.

Da je bil odziv na odvzem orožja tako buren zlasti na občinskih ravneh, je popolnoma razumljivo, kajti TO so bile dejansko »občinske« vojske. V skladu z doktrino o splošnem ljudskem odporu in veljavno politično ureditvijo so namreč republike z občinami, krajevnimi skupnostmi in delovnimi organizacijami dobile obrambno funkcijo ter pristojnosti in odgovornosti pri vojaški samoobrambi. ²³ In zato je bilo logično, da so v mnogih občinskih štabih pritiskali na pravkar ustanovljene – ali pa še celo nedokončno konstituirane – občinske oblasti, naj posredujejo na republiški ravni in naj jim končno dajo smernice, kako ravnati. Gorenjski primer kaže, da so pripadniki TO obvestili tudi Predsedstvo RS.

Ob upoštevanju pomembnosti ogorčenih javnih odzivov, pritiskov na lokalne in republiške oblasti ter zavrnitve izvajanja ukaza s strani nekaterih poveljnikov TO pa moramo izpostaviti prve zametke proaktivnega delovanja, ki se je končno odrazilo v pojavu organiziranega odziva na jugoslovanske grožnje in je prišlo iz »ne-TO-jevske« strukture. V tem smislu sta prvo snežno kepo, ki je na koncu prešla v plaz, ki ga lahko imenujemo slovenske oborožene sile, na strateški (republiški) ravni in v izvedbenem smislu sprožila Anton Krkovič in Vinko Beznik, ki sta se na odvzem orožja odzvala tako, da sta se neposredno obrnila na novoizvoljena republiška sekretarja Janeza Janšo in Igorja Bavčarja. Beznik je bil Bavčarjev sošolec v miličniški šoli in je izkoristil to povezavo, Krkovič pa je do Janše prišel tudi zaradi dejstva, ker mu je priskrbel dokument o predaji orožja »na čuvanje« v skladišča JLA. ²⁴ Oba sta

²¹ Kuzman, Leto prej, str. 64.

²² Prav tam, str. 66.

²³ Boris Bolfek: Teritorialna obramba kot oblika vojaške organizacije, magistrsko delo. Ljubljana 2010, str. 9–10.

²⁴ Na podlagi opravljenih intervjujev je mogoča domneva, da je bil dokument pridobljen 18. 5. 1990 v 30. razvojni skupini. 19. 5. 1990 pa se je Krkovič sestal z Janšo. Lahko da je bil ta dogodek tudi kasneje, a nobenega dvoma ni, da si je na ta način, ko je Janši priskrbel ukaz o »hranjenju oborožitve in streliva TO«, pridobil Krkovič njegovo izjemno zaupanje. V izjavi 8. 9. 2010 Jože Polovič trdi, da je najverjetneje 18. 5. 1990, lahko pa tudi dan pozneje, v Primože prišel Krkovič in se želel seznaniti z vsebino ukaza. Kot nekdanjemu sodelavcu naj bi ta dokument pokazal, on pa naj bi prosil za fotokopijo, češ da jo bo odnesel g. Kučanu. Ker v poveljstvu brigade niso imeli fotokopirnega stroja, so kopijo naredili še isti dan na občini v Kočevju (Jože Polovič: »Ukaz« fotokopija g. Krkoviču, 8. 9. 2010, pri avtorju).

torej od nove oblasti zahtevala, da je treba nekaj storiti in da se mora oddaja orožja nemudoma končati. Seveda pa so se hkrati že začele tudi druge aktivnosti obeh. Medtem ko je Beznik zagotovil, da ne bo nikakršne oddaje orožja enote TO, ki je bila ravno v tistem času na usposabljanju v Vadbenem centru Jasnica, katerega vodja je bil, je Krkovič navezal stike z Radetom Klisaričem, ki je delal v varnostni službi PK TO za Dolenjsko. Aktivnosti pa s tem niso prenehale. Predsedstvo RS je sicer 18. maja 1990 prepovedalo nadaljnje premeščanje orožja TO v vojašnice, vendar pa se je kmalu pojavila bojazen, da bo premeščanju orožja sledil ukrep proti novi slovenski oblasti.

Krkovič in Beznik sta 26. maja 1990 obiskala sekretarja za notranje zadeve Igorja Bavčarja. Še istega dne pa sta oba sekretarja, Janša in Bavčar, obiskala poveljstvo zaščitne brigade v Primožih pri Kočevski Reki in učni center RSNZ na Jasnici. Zlasti med pripadniki 30. razvojne skupine, poklicnega jedra 27. zaščitne brigade TO, ki je bila neposredno vezana na RŠTO, je bilo veliko negotovosti in tudi dvomov, ki pa so se razblinili, ko so gostje nazdravili slovenski vojski in zagotovili, da bodo orožje dobili nazaj.

Po prvem šoku, ki je doletel tako vodstva TO po pokrajinah in občinah kot novo oblast, je sledila konsolidacija, ki je bila v tistih prvih dneh nedvomno usmerjena zlasti v iskanje ljudi, ki so bili vredni zaupanja, po drugi strani pa se je vse jasneje nakazovala potreba, ki je slovenske oblasti prisilila v konkretnejše razmišljanje o vojaški organizaciji, ki bi jo lahko nadzirali in seveda v skrajni sili tudi uporabili. Da se bo udejanjenje teh razmišljanj naslonilo predvsem na posameznike in kasneje tudi na strukturo milice, pa je postalo jasno že takoj v začetku ob dogovarjanju Krkoviča in Beznika ter seveda Bavčarja in Janše, ki sta se zavedala nujnosti vzpostavitve nacionalnovarnostnega sistema. Akcija vpada v Gotenico je bila nedvomno posledica takega razvoja in to je bil hkrati tudi prvi in odločilni dokaz, da je milica profesionalno lojalna novi oblasti in da bo nanjo mogoče računati tudi v prihodnje.

Kaj storiti z vojaškim delom obrambnega sistema? Nejasnost strateškega koncepta, različnost taktičnih ravnanj

Vpad milice v Gotenico 2. junija 1990, katerega namen je bil preprečiti JLA, da bi premestila tudi orožje zaščitne brigade TO, je vsekakor pomemben dogodek v luči (samo)obrambnih prizadevanj pozno spomladi leta 1990 predvsem zato, ker se je izkazalo, da se je nova oblast lahko takoj zanesla na določene strukture v organih za notranje zadeve oziroma milici (pri tem gre zlasti za tisti del Zaščitne enote milice, iz katere se je 23. avgusta 1990 oblikovala Specialna enota milice, neposredno podrejena sekretarju za notranje zadeve). Ta aktivnost pa je pokazala še na eno zelo pomembno plat, in sicer, da je bila slovenska oblast takrat pripravljena uporabiti tudi orožje za zaščito pred grožnjami, ki so prihajale iz Beograda.

Poleg omenjene akcije moramo v obdobju od začetka junija do konca julija, ki se pri obrambnih pripravah, zlasti kar zadeva najvišji, to je republiški, nivo, zdi sicer razmeroma »mrtev«²⁵ čas, izpostaviti tudi samoorganiziranje na terenu ter obveščevalne priprave. Za ta čas so (kasneje) pogosto govorili o jedrih odpora, o tem, da so se prve ideje o nujnosti obrambnega angažiranja že začele uresničevati ipd. Za to obdobje je najmanj informacij tudi v dosednji literaturi o MSNZ. Ta čas je gotovo povezan tudi z izjemno konspiracijo, saj je dejansko šlo za ustanovitev oboroženih enot zunaj kakršnega koli formalnega sistema in legalnega pokritja. Janša je sicer v svoji knjigi zapisal, da »so se v naslednjih tednih²⁵ ob obilici drugega dela pogovorili z nekaterimi kadri iz TO, ki niso oddali orožja, prav tako pa so napravili približne evidence oborožitve in vojaške opreme, ki je ostala v naših rokah. Tone Krkovič, ki je iz časa službovanja v TO poznal večino vodilnega osebja v pokrajinah in občinskih štabih, je preveril razpoloženje med stalno sestavo in njegove ocene so kazale, da ljudje ne bodo držali križem rok.²⁶ Ponekod so se že sami organizirali. Tam, kjer so častnikom pobrali tudi osebno orožje, so ga ti nadomeščali z nakupi v športnih in lovskih trgovinah, marsikak kos orožja pa je najbrž v zasebni organizaciji priromal čez mejo. Vendar to še zdaleč ni bilo dovolj. Potrebovali smo organizacijo, ki bi vsemu gibanju dala potrebno učinkovitost in hkrati preprečila morebitna samovoljna dejanja, ki bi lahko prinesla več škode kot koristi.«²⁷ Toliko o tem obdobju piše Janez Janša, in če k temu dodamo še zapise Albina Mikuliča,²⁸ ko predstavlja aktivnosti organizatorjev MSNZ na Dolenjskem, potem je jasno, da so se na Dolenjskem samoorganizirali že od konca maja naprej, okrog 15. julija pa so imeli organizirane enote, za katere pa še niso vedeli, kako jih imenovati. Zbranih je bilo približno 450 pripadnikov, locirana so bila tajna skladišča za orožje ipd. Lahko torej rečemo, da so se po sestanku med Krkovičem in Radetom Klisaričem, ki je delal v varnostni službi Pokrajinskega štaba TO za Dolenjsko, na Dolenjskem na pobudo zadnjega začela oblikovati prva jedra obrambnega samoorganiziranja. To je potrdil tudi Franc Povše,²⁹ ki je izpostavil, da je bil pobudnik na Dolenjskem nedvomno Klisarič, ki je kmalu po sestanku s Krkovičem angažiral še svojega sodelavca Boruta Usenika in Albina Gutmana, hkrati pa se je povezal tudi z Borutom Novakom in Borutom Likarjem iz milice. Miličnik Povše je bil o namerah skupine po samoorganiziranju seznanjen v začetku junija, pomembno pa je ob tem poudariti, da je bilo to jedro kombinacija pripadnikov tako TO kot milice. Ker pa v naslednjih dneh ni bilo večjih aktivnosti s strani republiških oblasti, so se na Dolenjskem odločili oblikovati enote iz lovcev, ki bi jih uporabili v skrajnem primeru,

²⁵ Mišljeno je po akciji v Gotenici, tj. po 2. 6. 1990.

²⁶ Kljub poznavanju razmer pa formalno Krkovič ni bil (več) pripadnik TO, zato so mu pri navezovanju stikov mnogokrat pomagali tedanji pripadniki TO.

²⁷ Janez Janša: Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992. Ljubljana 1992 (dalje Janša, Premiki), str. 51.

²⁸ Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 76–77.

²⁹ INZ, Dokumentacija projekta L6-2309, intervju Povše, 24. 4. 2009.

hkrati pa so določili tudi tajna skladišča za orožje. Imeli pa so tudi namen angažirati rezervno sestavo milice, ki naj bi jo bilo najlažje uporabiti. O tem se je spominjal Povše: »Naslednji segment, ki smo ga imeli na nek način možnost angažirati, je bil segment rezervnega sestava policije. Ta segment je imel način vpoklica, za katerega se je na območju policijske postaje odgovarjalo vodstvu policijske postaje. Ta segment vpoklicevanja smo mi ocenili, da ga je najbolj enostavno zlorabiti, pridobiti ljudi, za katere je pa potrebno potem še orožje pripraviti in imamo mi neke enote, katere bomo lahko uporabili za te namene. Ta stvar je bila razdelana do tukaj, to se pravi tako daleč, da je bil načrt korigiran na policijski postaji Novo mesto, tisti uradni načrt za vpoklic je bil korigiran in določeno tudi zborna mesto, kjer je bilo letališče Prečna. To je druga taka organizacijska formacija, popolnoma ilegalna, šli smo se lastno vojsko, z vsemi temi aktivnostmi pa so bili seznanjeni Klisarič, Usenik ter Krkovič.«³⁰ Že pred prvim odvzemom orožja iz Gotenice pa je bila nastavljena obveščevalna mreža za zbiranje informacij o gibanju pripadnikov in simpatizerjev JLA na območju Dolenjske. Povše pravi, da je bil sistem milice (policije) zlorabljen za vzpostavitev paravojaških formacij.³¹

Jedra odpora oziroma uresničevanje idej o nujnosti takojšnjega organiziranja in priprav na morebitno posredovanje JLA pa niso nastajala samo na Dolenjskem.³² Med takšna jedra bi lahko šteli tudi delovanje povezanih posameznikov v Ljubljani. Še pred vzpostavitvijo stika z Miho Butaro je imel Krkovič tako zveze z Vojkom Adamičem in Borisom Mikušem.

Razmere na vojaškem področju so bile v času med majem in julijem 1990 vse prej kot preproste. Odvzem orožja ne le da je paraliziral delovanje TO, šokiral je zlasti tedanja »ministra« za obrambo in za notranje zadeve. Tako je Bavčar na enem od prvih skupnih sestankov z Janšo in Krkovičem na vprašanje, kakšna bo vojna, ki se napoveduje, odgovoril: »Vojna bo trajala med pet in deset let.«³³ In ob taki predpostavki je bilo povsem jasno, da je treba čim prej vzpostaviti jedra odpora, ki bi lahko prerasla v vsesplošen oboroženi odpor. Vojna naj bi bila torej tipično gverilsko-partizanska, pri čemer bi eno osrednjih mest predstavljali območja Kočevske in Dolenjske, vzpostaviti pa je bilo treba čim prej tudi jedra delovanja v Ljubljani. Če je bil taktično-operativni razlog vzpostavitev jeder odpora, ki so dejansko imela vse poteze odporniškega gibanja oziroma ustanovitve paravojaških formacij, pa je bil drugi izjemno pomembni razlog strateškega značaja. Ni bilo še namreč povsem jasno, na kakšen način naj Slovenija (če sploh, saj so bile tudi v tistem času

³⁰ Prav tam.

³¹ Prav tam.

³² Tudi na Kočevskem naj bi Tone Krkovič prek svojega brata Matije organiziral skupino nekaj deset prostovoljcev, ki bi, tudi z lovskim orožjem, delovala, če bi se JLA odločila za naslednji korak, ki so ga pričakovali: Odstranitev slovenskega političnega vodstva. V ta namen so tudi na Kočevskem postavili tajna skladišča orožja (primer pri Mali Gori), da bi se slovensko vodstvo umaknilo na Kočevsko, od koder bi vodilo odpor proti JLA, če bi se le-ta odločila dokončno prevzeti oblast v Sloveniji in obračunati z republiškim vodstvom. – Intervju avtorja s Tonetom Krkovičem, 1. 6. 2010.

³³ Prav tam.

žive ideje, da svoje vojske sploh ne potrebujemo) oblikuje svojo vojaško obrambo.³⁴ Tako je celo na posvetu v Poljčah 14. septembra 1990 Janša v svojem orisu razmer omenil predsednikom občin tudi možnost, da slovenska skupščina čez noč sprejme ustavne amandmaje ali celo poseben zakon, s katerim bi ustanovili slovensko vojsko. Formalnih različic je bilo torej več.³⁵ Vsekakor pa je bilo do nastanka ideje, da se te obrambno-vojaške priprave spravijo pod okrilje NZ, pomembnih še nekaj dejstev. Že na Dolenjskem so kmalu (julija) nastali pomisleki in ideje pri glavnih nosilcih že predstavljenega samoorganiziranja zlasti iz vrst milice (Novak, Povše, Likar), da bi bilo treba vprašanje vojaške organiziranosti rešiti na republiški ravni, saj bi se lahko pojavila nevarnost ustanavljanja preveč paravojaških formacij, ki bi si v primeru delovanja največjo grožnjo predstavljale kar same.³⁶ Po drugi strani pa so se začela pojavljati prva vprašanja, ali za te aktivnosti vedo prav vsi iz slovenskega političnega vrha, kot je pri predstavljanju ideje in pridobivanju sodelavcev samozavestno in odločno trdil Tone Krkovič.³⁷ Danes je že več kot očitno, da tega formalno vse do zadnje faze in sestanka na Izvršnem svetu 14. septembra 1990 predsednik Predsedstva RS ni vedel, kajti očitno je vse od dogodkov, povezanih z aretacijo in dogodki JBTZ ter z odvzemom orožja, vladalo precejšnje nezaupanje Janše do Kučana, ki je izviralo iz časov Janševe aretacije oziroma aretacije četverice leta 1988. Po drugi strani pa sta se tudi Janša in Bavčar zavedala, da ustanavljanje paravojaških formacij ne more biti nič drugega kot začasna rešitev. Medtem ko so se na eni strani porajali prvi dvomi, pa so na drugi strani lokalna »jedra odpora« vse bolj pritiskala na republiška sekretarja, saj se jim je zdelo, da začetna motivacija in zagnanost nekako minevata. Konec junija so se zato sestali na »Trubarjevi domačiji« na Raščici Bavčar, njegov zaupnik in sodelavec Bojan Korsika, ki sta se poznala še iz časa delovanja Odbora za varstvo človekovih pravic, Janša, Krkovič in Beznik, in tam so zrasle prve ideje o organizaciji za obrambo na ravni republike. 23. julija pa so na sestanku pri Bavčarju ustanavljanje organiziranih vojaških enot konkretizirali. A več kot očitno je postalo, tudi zaradi dogajanja in izkušenj nove oblasti na Hrvaškem, da se bodo rešitve iskale v okviru obstoječega sistema SLO in DZ, ki je

³⁴ Tu moram predvsem opozoriti na dileme politične strukture, kako rešiti vprašanje vojaške obrambe. Demos je imel sicer jasno stališče že pred volitvami (plakat Demos za slovensko vojsko (1990). Dostopno na: Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si: URN:NBN:SI:IMG-W92KVGNN (dalje Demos za slovensko vojsko)) je izbruhnila plakatna afera (Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 12). Ni pa bilo čisto jasno, ali bi takšno vojsko ustanovili na novo ali pa bi se preoblikovala TO. Prim. Damijan Guštin: Oborožene sile Republike Slovenije v prelomnem trenutku: nacionalna obramba – dosežek samostojne slovenske države? V: Osvoboditev 1991: država in demokracija na Slovenskem v zgodovinskih razsežnostih. Ljubljana 2011, str. 260–261.

³⁵ Janša, Premiki, str. 62.

³⁶ INZ, Dokumentacija projekta L6-2309, intervju Povše, 24. 4. 2009.

³⁷ »Mi na Dolenjskem smo začeli zadeve prej izvajati. Sicer smo bili malo zmanipulirani, ker nam je bilo rečeno, da vse to že uradna slovenska politika ve. Mi zdaj vemo, da Kučan takrat še ni vedel. Ampak sta potem Krkovič in Beznik seznanjala, začenši z Janšo in Bavčarjem, in potem sta onadva seznanila Kučana in potem se je nekako začela ta uradna, politična pokritost te zadeve«. – Prav tam intervju Novak, 24. 4. 2009.

poleg oboroženih enot milice predvideval tudi oborožene enote NZ (čeprav sicer samo s trofejnim orožjem, ki ga milica, ta je namreč skrbela za opremljanje in urjenje NZ, ni več operativno potrebovala). In prav aktivacija oziroma razpored posameznikov v NZ, ki bi delovala na republiškem nivoju (imela manevrski značaj), je bila formula za vmesni čas, dokler slovenska oblast ni sprejela ustavnih amandmajev in si odredila nadzor nad TO v miru in izrednih razmerah in tako TO postavila v položaj, ki ga ni imela še nikoli v več kot dvajsetletni zgodovini: ko se je dejansko prelevila iz prostorske v manevrsko in iz pomožne v glavno vojaško silo Republike Slovenije.

Nobenega dvoma ni, da lahko vsebinsko in funkcionalno za začetke MSNZ štejejo tudi (samo)obrambne aktivnosti, ki so sledile odvzemu orožja TO maja 1990, udejanjanje razmišljanj o samostojnosti tudi na vojaškem področju ter o Slovenski vojski prek vzpostavitve nadzora nove oblasti nad TO, v zadnji fazi pa je MSNZ nedvomno pomenila konceptualizacijo obrambnih sil, sestavljenih iz simbioznega delovanja vojaške in miličniške oziroma policijske komponente. MSNZ je pomenila realizacijo vojaške komponente obrambnih sil, bila pa je hkrati več in manj kot organizacija, zato je seveda ne smemo proučevati samo s formalističnega in organizacijskega vidika.

Glede na to, da jasnih idej o tem, kaj storiti z vojaškim vprašanjem, če sploh kaj, med političnimi strankami ni bilo, po drugi strani pa smo bili v celotnih osemdesetih letih prejšnjega stoletja priča prizadevanjem za demilitarizacijo slovenske družbe, ki so dosegla vrhunec jeseni 1990, so različne ideje pa tudi postopki v času nastajanja slovenske vojske razumljivi. Tako je bil potek dogodkov, ki se iz današnje perspektive zdijo popolnoma logični, v tistem času vse prej kot to. Na drugi strani so bili organi za notranje zadeve pod republiško pristojnostjo popolnjeni večinoma s poklicnimi pripadniki ter so morali svoje delovanje dokazovati tudi v praksi pri zagotavljanju notranje varnosti.

Zadeva je bila torej na vojaški strani oziroma strani TO bistveno bolj zapletena. Razen nekaj stotin poklicnih pripadnikov (zlasti ko je šlo za poveljnike ter operativne oficirje in skladiščnike) je TO slonela na rezervni komponenti, ki pa je niso sestavljali poklicni pripadniki, temveč rezervisti, državljani v uniformi – ko so to seveda nosili. In takšna TO je bila soočena z odvzemom orožja. Ko k temu dodamo še razpetost med lokalno politično oblastjo na eni ter RŠ TO na drugi strani, je povsem jasno, da je bila TO spomladi 1990 bolj ali manj paralizirana. Ukvarjala se je predvsem sama s sabo; ker pa je slonela na konceptu državljana vojaka, so se vanjo zelo hitro vnesla tudi politična in v nekaterih primerih celo mednacionalna razhajanja, zlasti ko je šlo za vojne sestave posameznih štabov. Ob vse večjem pritisku zveznih oblasti z JLA na čelu tako na Slovenijo kot tudi na Hrvaško je bilo zato povsem na mestu vprašanje, kaj storiti.

V programu Demosove vlade za področje obrambe je bila sicer točka, ki je predvidela vključitev RŠTO v sestavo sekretariata za ljudsko obrambo,³⁸ vendar je

³⁸ V prejšnjem sistemu RSLO in RŠTO nista imela nobene povezave.

to zahtevalo spremembo ustave. V slovenski politiki pa ni bilo posebej velike enotnosti glede organiziranja lastnih obrambnih sil, češ da bi s tem le izzivali vojsko oziroma vojaški vrh.³⁹ Na podlagi pravnih mnenj so zato julija 1990⁴⁰ v sekretariatih za ljudsko obrambo in notranje zadeve našli formulo, ki je predvidela uporabo možnosti NZ, da se pokrije tisti del obrambno-vojaških priprav, ki do tedaj niso imele legalnega kritja, npr. t. i. jedra odpora. Hkrati pa bi po mnenju snovalcev te rešitve to omogočilo razširitev aktivnosti na območje celotne republike, saj bi tudi tistim teritorialcem, ki so se pridružili tem obrambnim aktivnostim v naslednjih tednih, nudili kolikor toliko trdno pravno pokritje njihovega sicer prikritega delovanja. Drugi, prav tako pomemben cilj pa je bil z vključitvijo pokrajinskih in občinskih poveljnikov TO oziroma njihovih namestnikov v NZ prevzeti dejanski nadzor nad TO. MSNZ je tako pomenila oblikovanje skupin in enot, ki so bile enotno vodene z državnega vrha, s strani ministrov za notranje zadeve in za obrambo. Narodna zaščita je tako imela republiški značaj, kar je izražal termin »manevrska«, in je presegala lokalno ali »tovarniško« raven, kakor je bila NZ organizirana do tedaj.

Vzpostavitev socialne mreže vojaške veje slovenskih obrambnih sil

V začetni fazi organiziranja je bila to v osnovi samoiniciativna organizacija brez imena, ki so jo poleg republiške koordinacije (Bavčar, Janša, Krkovič, Beznik) sestavljali posamezniki v okviru TO in ONZ (posebej v SEM in PEM), prav tako pa so zaradi logistične zagotovitve v MSNZ postopoma vključevali občinske funkcije, ki so bili deležni posebnega zaupanja.

V začetku najvišje republiško vodstvo, z izjemo ministrov za notranje zadeve in za obrambo, sploh ni vedelo za *nastajanje organizacije, ki se je začela oblikovati od vrha navzdol* po točno določeni organizacijski shemi, ki pa jo je poznal le njen vrh. Republiška koordinacija MSNZ je nadaljnje člane pridobivala prek delovanja glavnih operativcev – *vozlišč tega socialnega omrežja*,⁴¹ ki so izbirali sodelavce na pokrajinski ravni, ti pa so zopet izbirali sodelavce oziroma načelnike na občinski ravni. Izbor sodelavcev je v prvi vrsti potekal na poznanstvu in predvsem na osebnem zaupanju. Kljub temu da je njeno delovanje legaliziralo takratno republiško vodstvo v skladu s tedaj veljavnima zakonodajo in konceptom SLO in DS, pa je njeno delovanje v osnovi še naprej potekalo strogo tajno. Tako so na primer na republiškem nivoju poznali le ljudi do pokrajinskega nivoja, slednji pa do občinskega. Veljalo pa je tudi obratno. Posamezniki na občinskih ravneh so velikokrat

³⁹ Janša, Premiki, str. 51.

⁴⁰ Primož Knez, Ali H. Žerdin: Pravne države ne vzpostaviš tako, da jo eliminiraš. Intervju z Ludvikom Zvonarjem. V: Dnevnik (Objektiv), 29. 5. 2010, str. 10.

⁴¹ Krkovič kot načelnik NZ in začetnik njene konkretne implementacije MSNZ si je izbral ozek krog sodelavcev, ki so organizacijo nadalje razvijali na nižjih hierarhičnih ravneh. To je predstavljalo MSNZ.

poznali le svojega nadrejenega, bili pa so celo primeri, ko skoraj do konca niso vedeli, kdo je načelnik MSNZ njihove pokrajine. Prav tako so se strogi varnostni ukrepi nanašali tudi na komuniciranje, saj so se vsi dokumenti in obvestila prenašali osebno oziroma neposredno ustno. Dokumente, kolikor so jih sploh ustvarjali, so velikokrat uničevali, da ne bi puščali sledi. *Organiziranje je bilo torej piramidalno*, s čimer je bila zagotovljena večja varnost za sodelavce in udeležence tajnega projekta.

V tem kontekstu je treba izpostaviti tudi številne dileme, ki so se postavljale pred posameznike, ko so se odločali in odgovarjali na vprašanje: »Ali si za stvar?« Tako so bile izpostavljene legalistične, moralne, politične in osebne dileme posameznikov, ki so s svojim sodelovanjem ogrožali sebe in svoje bližnje tako materialno kot tudi eksistencialno. Mnogi so se zlasti v prvih dneh spraševali o posledicah svoje odločitve. Čutiti je bilo tudi nezaupanje in veliko vlogo pri odločitvi, da se pridružijo tajnemu organiziranju novih slovenskih obrambnih sil, so odigrala pretekla »poznanstva in veze«. Bili so primeri, ko izbrani načelniki občinskih štabov niso popolnoma zaupali niti pokrajinskemu načelniku, ki jih je z akcijo seznanil oziroma jih je vanjo vključil. To (ne)zaupanje pa se je prenašalo tudi s pokrajinskih na republiško raven. Tak primer kaže organiziranje NZ na Gorenjskem. »Prvi sestanek Toneta Krkoviča in Janeza Slaparja, ko je Krkovič poklical in prosil za predstavitev, je bil v nedeljo, 19. avgusta, pred kavarno Creina v Kranju. Po predstavitvi in pogovoru sta odšla na sedež PŠTO, kjer je Krkovič predstavil nastajajoči projekt manevrske strukture. Še isti dan se je Slapar pogovoril s Petrom Zupanom. Zvečer je poklical Jelka Kacina, ki je bil namestnik Janeza Janše v RSLO. Dogovorila sta se za srečanje naslednje jutro pred njegovim odhodom v službo v Ljubljano. Seznanil se je s Krkovičevim projektom in ga prosil za podatek, ali sta projekt res odobrila tudi sekretarja Janša in Bavčar. Tonetu Krkoviču niso povsem verjeli, saj ni bil v strukturah TO. Bil je predstojnik upravnega organa za ljudsko obrambo v Kočevju, od koder mu je JLA odpeljala orožje, last UO. Kacin je potrdil, da sta sekretarja Janša in Bavčar seznanjena s projektom, vendar naj ne bi bil zelo pomemben, po njegovem mnenju naj bi šlo za usposabljanje«. ⁴²

Ta primer kaže na rast piramidalne organizacije od zgoraj navzdol, kajti *z vidika organizacijske teorije je vse bolj preraščala v mrežno organizacijo z dokaj veliko (operativno) avtonomijo posameznih jeder*. Prav tako pa lahko na ta način odgovorimo tudi na vprašanje, kdo je posamezne pripadnike določil za sodelovanje v MSNZ in kdaj ter na kakšen način so bili izbrani in informirani. V temelju je torej šlo za angažiranje znanih kadrov neposredno s strani Krkoviča, v številnih primerih pa so mu pokrajinske stike pomagali navezati tudi »stari znanci«. Tak primer je zametek organiziranja NZ v Zahodnoštajerski pokrajini. Štefan Šemrov, tamkajšnji pokrajinski načelnik, pravi: »Sredi julija 1990 me je poklical 'Vojko'⁴³ in mi napovedal sestanek s Tonetom Krkovičem. Prvo srečanje in pogovor o MSNZ sva imela 25.

⁴² Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 71.

⁴³ Najbrž je bil to Vojko Adamič.

julija 1990 ob 16. uri na dvorišču gradu Tabor v Laškem. Po osnovni predstavitvi projekta in privolitvi v podrobnejšo predstavitev sva pogovor nadaljevala na terasi moje hiše v Vrhu nad Laškim. Na voljo mi je dal 48 ur, da se odločim, ali sem pripravljen sodelovati. Moja odločitev je bila pritrdilna, vendar v tistem trenutku nisem bil popolnoma prepričan, da nam bo uspelo, kajti naše delo pri projektu MSNZ ni bilo legalno. Pripravljali smo dokumente za nemoteno delovanje, alarmiranje in tajni vpoklic vojnih enot, oblikovali skrivna skladišča itn. Kako resno je bilo takrat, se zavedamo šele zdaj. Morali smo hitro ukrepati in se odločiti, komu zaupati, da bi projekt na občinski ravni lahko uresničili. Po razmisleku sem se odločil za sodelavce TO, ki sem jim najbolj zaupal. Odločitev ni bila lahka in danes vem, da sem morda komu storil krivico, ker mu sprva nisem zaupal. Do začetka septembra 1990 smo oblikovali skupino za delo na obeh ravneh, del dokumentov in ocen je bilo že narejenih, pripravljanje elaboratov pa se je začelo predvsem septembra.⁴⁴

Podobno je bilo tudi v Vzhodnoštajerski pokrajini. Marjan Fekonja tako o projektu MSNZ v dokumentarnem filmu Operacija 2-1-13-62 pravi: »Med pol osmo in osmo uro zvečer sem prišel v Tepanje.⁴⁵ Tam sta me že čakala dva predstavnika. Eden je bil Miha Butara, drugi pa je bil, predstavil mi ga je namreč Butara,⁴⁶ Tone Krkovič. Takrat sem ga prvič videl. Ne vem, kdo je bil bolj v zadregi, on ali jaz. Začel mi je govoriti, zakaj je pravzaprav prišel. Odkrito moram priznati, da sem v tistem trenutku pozabil na Toneta Krkoviča in da se je v meni kot po tekočem traku začel odvijati nekakšen film ali predstava o tem, kaj pravzaprav vse to pomeni, kaj se lahko zgodi oziroma se bo zgodilo. Strah namreč nikomur ni tuj. Razlika je le v tem, da eni znamo strah obvladati, drugi pa ne. Takrat sem seveda najprej pomislil na družino in otroke, razmišljal sem o tem, kaj nam preti. Po srečanju v Tepanju sem odšel domov in začel razmišljati, kako bi stvari organizirali naprej. V vseh občinskih štabih sem izbral posameznike, ki sem jim resnico zaupal postopno in nikoli v celoti. Tako smo že v slabem mesecu in pol uspeli organizirati štabe Narodne zaščite v Mariboru, Slovenski Bistrici, na Ptuj, v Ormožu, Pesnici in Rušah. To pravzaprav niso bili štabi. To sta bila posameznik in njegov pomočnik ali pa skupina treh ljudi. In eden, dva ali trije smo delali vse te stvari.«⁴⁷

Ker je šlo za tajno organizacijo, so pomembne tudi *psihosocialne dileme* tako v odnosu do najbližjih oziroma do družine kakor tudi širše. Prisotno je bilo vprašanje, ali so posamezni pripadniki seznanili svojo družino s svojim tajnim delovanjem ali pa so ga prikrivali. Prav tako je pomembno, na kakšen način so reševali

⁴⁴ Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 91.

⁴⁵ Gre za srečanje 6. 9. 1990; najprej so se na Tepanju srečali pripadniki »vojaške linije«, nato pa so odšli na sestanek z »modro linijo« v Slovenske Konjice.

⁴⁶ Očitno je bilo ljubljansko jedro odpora (Adamič, Butara) zelo pomembno za navezavo kontaktov tudi v drugih slovenskih pokrajinah zlasti zato, ker sta bila oba pripadnika TO. K temu moramo dodati še dolenjsko jedro odpora (npr. Borut Usenik), ki je bil zveza, prek katere je Krkovič navezoval stike z Južnoprimerjsko pokrajino.

⁴⁷ Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 90.

morebitne probleme doma, v službi, med prijatelji. Zanimiva je tako zgodba iz Koroške, v kateri se Primož Šavc spominja: »Seveda jaz v sanjah ne bi pričakoval, da bo mene poveljnik koroške pokrajine podpolkovnik Mladen Mrmolja povezal v tajno organizacijo, ker sem bil poleg, ko je orožje odhajalo na njegovo avtoriteto. Tudi nekateri moji sodelavci so okrog tega izražali velik bes. Mrmolja je bil drugače zelo v redu človek, poznam ga še iz mladosti. Vendar zaradi teh okoliščin iz časa predaje orožja svojim sodelavcem iz MSNZ nisem povedal, kdo je moj šef. Moji ljudje so dolgo mislili, da me vodi sam Janša, za Krkoviča niso vedeli, ker nisem nič povedal, za Mrmoljo pa tudi ne, saj bi nezaupanje nekaterih mojih sodelavcev do njega lahko ogrozilo sam projekt oziroma njegovo konspiracijo.«⁴⁸

MSNZ se je razširila iz jedra nekaj posameznikov v organizacijo, v katero je bilo končno razporejenih skoraj 21.000 pripadnikov. Pri tem je treba pojasniti število pripadnikov »rdeče, vojaške veje«, kot se pojavljajo v različnih virih. Razmeroma jasno je, kako se je oblikovalo vodstveno jedro organizacije, od republiške prek pokrajinske do občinske ravni, manj jasno pa je dejansko operativno oblikovanje. Kako postane MSNZ tako kadrovska kot materialno-tehnično operativna oborožena sila? Kot taka sicer ni nikoli delovala. Enote MSNZ na terenu so bile samo na papirju oziroma v mobilizacijskih seznamih. Poveljnike (izbranih) enot so sicer v grobem seznanili z akcijo MSNZ, vojakov pa nikoli.⁴⁹ Tak primer je tudi ustanavljanje bataljona MSNZ oz. odreda⁵⁰ narodne zaščite na Kočevskem, ki ga opisuje Darko Čop.⁵¹ 24. septembra so se v prostorih 30. Rsk v Primožih sestali Jože Polovič, Miran Loparec, Alojz Koševič, Cvetko Zorko, vsi pripadniki enote iz Primožev, komandir Policijske postaje Kočevje Mirko Ješelnik ter Darko Čop kot načelnik narodne zaščite v občini Kočevje. Polkovnik Polovič je izpostavil nujnost, da se ustanovi bataljon MSNZ s poveljniškim mestom v Primožih, njegova predvidena sestava pa je bila poveljstvo bataljona, 1. in 2. četa bi se oblikovali iz 30. Rsk, 3. četa bi nastala iz sestava narodne zaščite občine Kočevje, 4. četa iz enote policije in 5. enota bi bil oddelek iz rajona Vas-Fara. Za izdelavo povelja in dokumenta za tajno poveljevanje enoti je bil zadolžen Cveto Zorko, ki je nemudoma izvedel nalogo,⁵² zanimivo pa je, da v teh dokumentih nikjer ne nastopa 4. četa, ki bi jo sestavljala milica. Povelje komandanta Alojza Koševiča, rezervnega kapetana, ki je bil predviden za poveljnika, se nanaša na četo Kočevska Reka 1 (formira se iz 30. Rsk), četo Kočevska Reka 2 (tudi ta se formira iz 30. Rsk), četo Kočevje (za njeno uporabo je povelje napisal Darko Čop), oddelek v Vasi, VOS v Kočevju ter Center za obveščanje, ki bo v Kočevski Reki. Ta struktura pa se skoraj v popolnosti (z

⁴⁸ Intervju avtorja s Primožem Šavcem, 25. 4. 2006.

⁴⁹ Prav tam; Intervju avtorja z Viktorjem Jeromljem, 26. 6. 2006.

⁵⁰ Odred je nestalna (ad-hoc) vojaška enota oz. formacija nedoločljive velikosti. Odredi so po navadi sestavljeni iz vodov oz. čet z namenom opraviti določeno nalogo. Sposobni so časovno omejenega samostojnega delovanja in so po navadi velikosti okrepljene čete oz. oslabiljenega bataljona.

⁵¹ Čop, Južna meja, str. 47–55; Demos za slovensko vojsko.

⁵² Glede na originalne dokumente so bili le-ti v grobem izdelani že v avgustu 1990 (osebni arhiv Cveta Zorka, Poveljstvo 1. čete: Povelje za uporabo čete, avgust/90).

izjemo ribniške enote) ujema tudi z Organizacijsko shemo slovenskih vojaških enot – narodne zaščite in policije, le da so tam čete v velikosti odredov, na čelu Kočevsko-ribniškega območja pa je Jože (Polovič). Pomembno je še enkrat izpostaviti, da moramo te enote razumeti zgolj v konceptualno-organizacijskem smislu, saj do vključevanja v čete in do seznanja vojakov ni prišlo.

Okoli 21.000 pripadnikov, kolikor naj bi štele enote NZ, navedenih v Direktivi načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture Narodne zaščite⁵³ z začetka septembra 1990, se zato seveda nanaša na potencialno angažirane enote, ki bi imele orožje in drugo vojaško opremo, prav tako pa bi bile zaradi aktivnega delovanja v projektu poveljnikov na višjih nivojih ter nadzora nad sistemi zvez in mobilizacijo tudi uporabljene. V tem smislu je velikost te MSNZ težje določljiva kot pa enote RSNZ, ki jih moramo šteti v celotni oboroženi sestavi Republike Slovenije. Namreč struktura PEM, SEM in ne nazadnje tudi VEM⁵⁴ je bila povsem jasna, delujoča, v preteklosti pa tudi že aktivirana, na kar kaže tudi primer že omenjene akcije Sever.

Nesporno dejstvo je, da brez podpore RSNZ ne bi bilo takšne »vojaške veje«, prav tako je povsem jasno, da so na najvišjem strateškem nivoju na celotno oboroženo sestavo gledali kot na neločljivo povezano simbiozno delujočo celoto izbranih enot RSNZ v/z MSNZ. Vendar pa je bilo tudi v tem primeru, morda sicer bolj na lokalnih ravneh, kar nekaj težav.

Čeprav večina virov akcijo ocenjuje kot izjemno uspešno in učinkovito, pa ocenjena njene vloge in pomena z zgodovinskega vidika le ni povsem enotna. Tako iz analize koroške »veje« MSNZ ugotavljamo, da se nekatere na republiški ravni sprejete odločitve niso popolnoma prenesle na lokalno raven. Primer, ki vse od konca vojne z večjo ali manjšo intenzivnostjo kaže na tako ugotovitev, je nedvomno ocena vloge posameznih elementov nacionalnovarnostnega sistema, oziroma bolj preprosto, odnos med ONZ (milica) in TO. Čeprav vsi pomembni viri izpostavljajo pomen dobrega sodelovanja med pripadniki obeh institucij, pa se je na lokalnem nivoju pokazala vrsta neenotnih stališč tako glede priprav na vojno kot glede delovanja v vojni sami. To je sicer legitimno, nedvomno pa kaže na to, da bi se kljub vsem pripravam v letu 1990 skozi projekt MSNZ, v katerem so se poleg slovenske vojske rojevale tudi slovenske obrambne sile (celotno oboroženo sestavo), ob vsem dogovarjanju in koordiniranju (tako uradnem kot neuradnem) vojna najbrž brez koordinacijskih skupin, ki so dejansko operativno vodile enote, ne izpeljala tako učinkovito.

⁵³ Mikulič, *Uporniki za razlogom*, str. 47.

⁵⁴ Število miličnikov Vojnih enot bi doseglo dvojno število aktivnih miličnikov; uniformiranih miličnikov pa je bilo leta 1990 4409. Rezervni miličnik je dobil pooblastila kot aktivni miličnik. VEM, ki so bile predvidene ta delovanja na območju lastne postaje milice, za kar so imeli razdelane tudi vse potrebne načrte, ki so jih vsakoletno preverjali na usposabljanjih, so vodili komandirji postaj milice (*Prikrita modra mreža*, str. 76).

Funkcije, namen in načrt delovanja

Osnovni namen delovanja MSNZ je bilo (vojaško) zavarovanje ukrepov nastajajoče slovenske države, ki jo je v tistem času najbolj ogrožala prav JLA. Čeprav je bila NZ *de iure* pomožna obrambno-varnostna sila ter slovenska posebnost v okviru sistema SLO in DZ, v katero so bili razporejeni rezervisti, dokler niso bili prerazporejeni v enote TO, JLA ali CZ, v organizacijski pristojnosti tedanjega sekretariata za notranje zadeve, pa je MSNZ, kot so jo kasneje poimenovali, *de facto* zagotavljala nadzor ter vodenje in poveljevanje republiški TO s strani slovenskega političnega vodstva še pred sprejemom ustavnih in zakonskih sprememb.⁵⁵ Poleg PEM, ki so nudile podporo, so namreč okostje in jedro MSNZ sestavljali izbrani pripadniki TO, za katere je v tem času veljalo neke vrste dvojno poveljevanje. *De iure* so bili podrejeni liniji vodenja in poveljevanja v TO kot delu jugoslovanskih oboroženih sil, *de facto* pa so bili sestavni del nove organizacije MSNZ in njenega sistema vodenja in poveljevanja, ki se je nanašalo izključno na slovensko politično oblast.

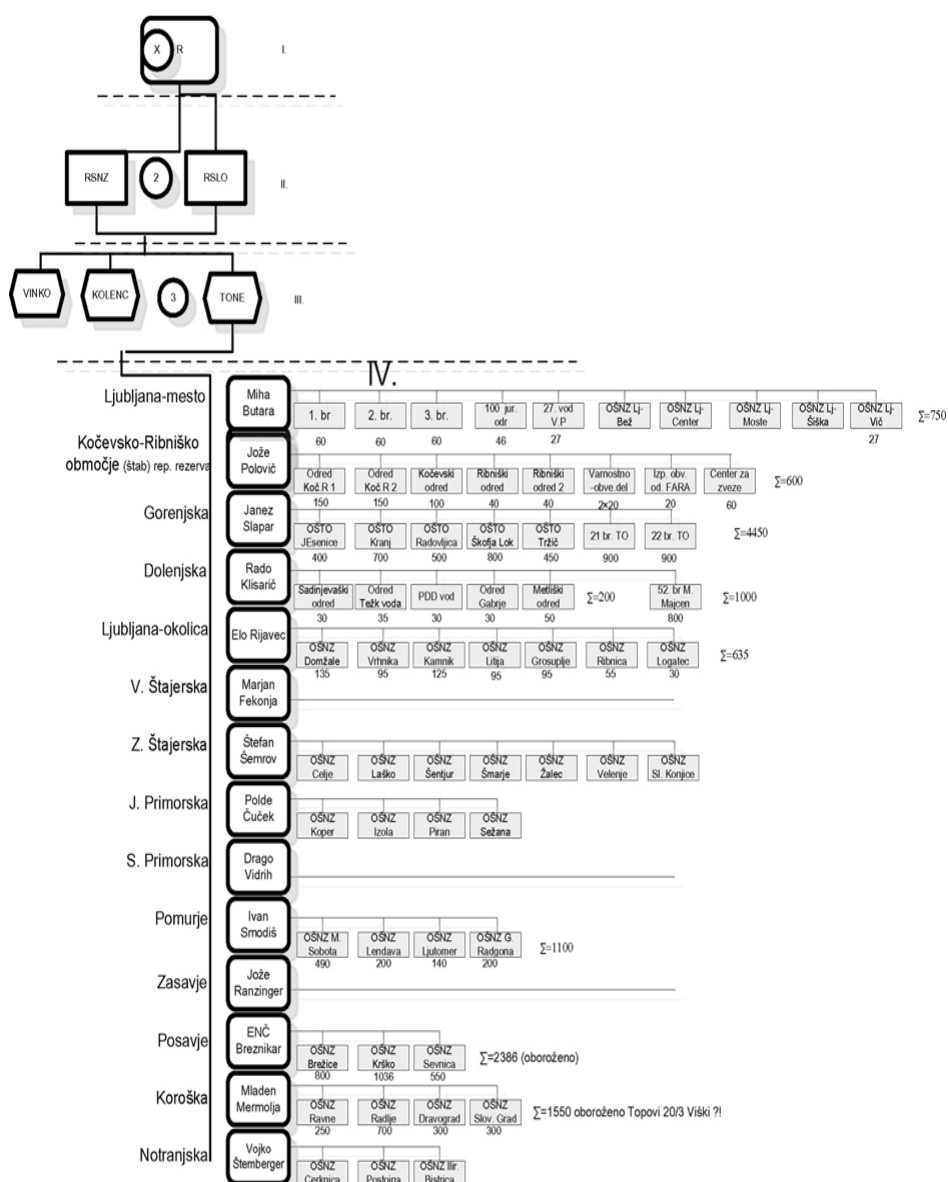
Osnovni vojni načrt MSNZ je bil preprost in logičen. V primeru oboroženega posega JLA v Slovenijo bi morala zavarovati ključne objekte in hkrati s hitrimi napadi na skladišča orožja in vojaške opreme zagotoviti možnost za vpoklic popolnih formacij TO. Prav tako so bili izdelani popolni načrti za posamezna skladišča in druge objekte.⁵⁶

Konec avgusta oziroma v začetku septembra je bil v vrhu tedanjega sekretariata za ljudsko obrambo izdelan dokument Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture Narodne zaščite,⁵⁷ ki je bil uporabljen kot smernica za pripravo osnovnega vojnega načrta MSNZ s predvidenimi možnostmi, v katerih bi se MSNZ uporabila v celoti, deloma, ali pa le kot demonstracija sile. Pri tem je bila predvidena možnost razglasitve izrednega stanja na celotnem ozemlju SFRJ, ki ga seveda republiška skupščina ne bi potrdila in bi praktično pomenilo ob poskusu realizacije agresije na Slovenijo. V primeru razglasitve izrednega stanja na Kosovu je bila predvidena demonstracijska uporaba enot manevrskih enot NZ in PEM, če bi zvezne oblasti poskušale izvesti mobilizacijo rezervistov in jih angažirati na Kosovu. Popolna uporaba vseh sil MSNZ pa je bila predvidena za primer izrednih razmer na Hrvaškem in BiH, ko je obstajala potreba po zavarovanju meja in ozemlja Slovenije ter preprečitvi širjenja spopadov tudi na našo republiko. Prav tako bi se MSNZ delno ali v popolnosti uporabila tudi v primeru, če bi JLA poskušala evakuirati vojaško tehniko ter težko oborožitev z ozemlja Republike Slovenije.

⁵⁵ Karlo Nanut: Zgodovinski pregled osamosvojitve Republike Slovenije. Učno gradivo, namenjeno za vojaško zgodovino, motivacijo in domoljubje. Ljubljana 2001 (dalje Nanut, Zgodovinski pregled osamosvojitve RS); Miha Butara: Uporniki z razlogom. V: Revija Obramba, 2000, št. 7, str. 50–54.

⁵⁶ Nanut, Zgodovinski pregled osamosvojitve RS.

⁵⁷ Mikulič, Uporniki z razlogom, str. 44–50. Sprejet je bil na Pristavi 7. 9. 1990.

Organizacijska shema slovenskih vojaških enot – narodne zaštite⁵⁸

⁵⁸ Shema je narejena na osnovi dokumenta, ki ga je avtor članka dobil na vpogled od avtorja originalne sheme Toneta Krkoviča. Prav tako shemo je pokazal tudi Janez Janša na posvetu v Državnem svetu 4. 10. 2010. Na shemi je sicer datum 15. 9 (1990), kar se mi zdi dokaj nenavadno, saj kar tri (Vzhodna Štajerska, Severna Primorska in Zasavje) niso razdelane, zgrajene na občinski ravni. Ta dokument je objavil tudi v barvnem originalu v: 20. obletnica manevrske strukture narodne zaštite: zbornik. Ljubljana 2011, str. 41–42.

Prav Direktiva načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije Antona Krkoviča za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo manevrske strukture (manevrskih enot) Narodne zaščite je eden ključnih elementov, ki omogoča razložiti pa tudi opredeliti, kaj je bila MSNZ in katere so bile njene posebnosti. Prva je bila nedvomno ta, da jo je po 29. avgustu 1990, ko ga je za načelnika NZ imenoval Bavčar, tudi formalno vodil Krkovič. Krkovič, rezervni kapetan 1. razreda, je tako dobil nalogo, da pripravi organizacijske pogoje za delovanje NZ v primeru izrednih razmer, in to na celotnem območju Republike Slovenije. Izbral je pokrajinske vodje, ki so večinoma prihajali iz enot TO. Pomembnost Direktive pa je tudi v tem, da omenja celotno oboroženo sestavo Republike Slovenije, skupno število pripadnikov, sodelovanje z enotami ONZ oziroma uporabo vseh razpoložljivih sredstev, obenem pa razmeroma jasno razmeji med (manevrsko strukturo) NZ in enotami RSNZ. Odločitev načelnika NZ se glede nalog nanaša izključno na NZ, čeprav je poudarjeno sodelovanje z enotami milice. Pomemben za razumevanje je tudi tisti del direktive, ki zadeva zaledje (»v primeru eksteritorialne uporabe manevrskih sil NZ uskladiti sistem zaledne zagotovitve v ONZ (PEM) in odredom za preskrbo RSNZ«⁵⁹). Glede na to, da direktiva za zaledno oskrbo predvideva uporabo objektov in sredstev TO, je jasno, da bi se sile NZ, ki ne bi delovale prostorsko, temveč manevrsko, tj. širše, morale nasloniti na zaledno zagotovitev, ki bi jo zagotavljal RSNZ.

Zaključek

Čeprav imamo številne definicije, kaj MSNZ je (bila), je treba k njenemu proučevanju in tudi opredeljevanju pristopiti celostno. MSNZ je bila obrambni odziv na vojaške grožnje, prihajajoče iz Beograda, vsaj v prvi fazi pa je bila vse prej kot izoblikovana vojaška formacija oziroma organizacija. MSNZ ima svoje formalne datume ustanovitve in konca, ima ljudi, ki so bili v NZ formalno razporejeni, ima celo načrt delovanja in ima sezname enot z oborožitvijo, ki bi jih aktivirali v primeru potrebe.

Pa vendar manevrska struktura Narodne zaščite buri duhove tudi po dvajsetih letih tako med samimi akterji kot med raziskovalci tistega obdobja. Čeprav smo v tem času dobili že kar nekaj pisnih virov zapisov tudi na osnovi objav primarnih akterjev, pa določeni problemi še vedno ostajajo. In morda je čas, da jih rešijo tisti, ki niso bili udeleženi v tem projektu. Seveda pa je treba še enkrat izpostaviti nedostopnost arhivskega gradiva, ki onemogoča povsem natančno objektivizacijo takratnih dogodkov.

»Ali si za stvar« (Slovenijo) je bilo ključno vprašanje, ki so ga postavljali tisti, ki so projekt vodili po sistemu od zgoraj navzdol. Vendar ta »stvar« nikakor ni zgolj in samo manevrska struktura Narodne zaščite. Upoštevajoč (subjektivne) vire oz. pričevanja tedanjih udeležencev, se postavlja ena izmed tez, da bi morali namesto

⁵⁹ Prav tam, str. 49.

termina Manevrska struktura narodne zaščite, ki asociira na neko organizacijo oz. institucijo, uporabljati poimenovanje manevrska struktura Narodne zaščite, pri čemer s tem mislimo fazo nastajanja Slovenske vojske kot dela obrambnih sil, v katere so leta 1990 in 1991 spadale tudi določene enote milice (zlasti SEM in PEM). V to konkretno Narodno zaščito, ki je lahko delovala na ravni celotne Slovenije in ni imela nobene zveze z obstoječo narodno zaščito, delujočo v podjetjih in zavodih, so bili namreč razporejeni tisti pripadniki TO, določenih civilnih organov za ljudsko obrambo ter tudi nekateri pripadniki milice, ki so omogočili prevzem nadzora nad strukturo, enotami ter ne nazadnje tudi opremo TO. Čeprav je bilo organizatorjev le nekaj deset, pa so dejansko formirali enote,⁶⁰ v katere je bilo razporejenih 21.000 pripadnikov TO, temu pa moramo dodati še okoli 9.000 pripadnikov PEM, VEM in SEM, s čimer dejansko označujemo celotni oboroženi sestav RS (kot izhaja iz Direktive načelnika Narodne zaščite Republike Slovenije za demonstracijsko, delno ali popolno uporabo Manevrske strukture narodne zaščite, sprejete 7. septembra 1990 na Pristavi nad Stično). Ta celotni oboroženi sestav pa lahko enačimo tudi s strukturo slovenskih vojaških enot (glej sliko), za katero se je post festum uveljavil naziv MSNZ.

Čeprav je seveda zelo pomembno definirati sam projekt, ki ga predstavlja MSNZ, pa moramo na dogodke gledati tudi iz širšega zornega kota, to je samo-obrambnih prizadevanj in aktivnosti, ki so bile sprva spontane, nato pa vse bolj organizirane in so se na koncu končale z usklajenostjo enot milice ter manevrske strukture Narodne zaščite, kar nedvoumno lahko označimo s terminom slovenske oborožene oziroma obrambne sile (lahko tudi celotni oboroženi sestav Republike Slovenije oz. slovenske vojaške enote). Skratka, septembra 1990 smo dobili tako celotni oboroženi sestav, ki se je potrdil v vojni za Slovenijo.

Iz dosedanje analize tako pisnih virov, redkih dokumentov, ki so na voljo, ter ne nazadnje zapisov pogovorov (intervjujev), je več kot očitno, da je termin Manevrska struktura Narodne zaščite možno uporabljati na več načinov. Eden od možnih razlogov je tudi v tem, da je tako razumevanje prelomnih dogodkov iz leta 1990 nastalo šele nekaj let po tem in se je najbolj (javno) manifestiralo s proslavo v Novih Lazih 16. maja 1992, ko so se prvič podeljevali spominski znaki MSNZ. Nobenega dvoma ni, da so slovenske oborožene sile od sredine poletja 1990 bile sestavljene iz dveh stebrov oziroma linij (sprva manj, kasneje pa bolj formalno), zelo težko pa trdimo, da sta ti dve liniji formalno ali neformalno sestavljali MSNZ. Zato so povsem odveč spori o modro-zeleni (ali celo rdeče-zeleni glede na originalno sliko) simboliki, trditvah o dveh stebrih, sporih glede datuma začetka, tezi, da je MSNZ vseslovenski oborožen odpor, vprašanjih, ali so bile izdane odločbe za načelnika Narodne zaščite ali manevrske strukture Narodne zaščite ipd. Na tovrstna vprašanja in izzive bomo sicer težko odgovorili, vsaj dokler se bo naše raz-

⁶⁰ Čeprav je bilo večkrat objavljeno, da v okviru projekta MNSZ novih enot niso ustanavljali, pa vsaj dolenjsko-kočevski primer kaže nasprotno. Na Dolenjskem so tako formirali enote tudi iz pripadnikov, ki formalno sploh niso bili del TO, medtem ko so v okviru »kočevske« pokrajine izdelali načrte za formiranje enot, ki niso odlikavale zgolj dotedanje strukture TO.

iskovanje omejevalo na ustna pričevanja tedanjih udeležencev, redke primarne pisne vire – dokumente in nedostopne arhive. In ne nazadnje, problem konstrukcije dogodkov »a posteriori« se skriva tudi v delu govora Toneta Krkoviča 16. maja 2010 na Pristavi nad Ivančno Gorico, ko se zahvaljuje za sodelovanje pri organiziranju vseslovenskega oboroženega odpora – danes znanega pod imenom MSNZ.

Uroš Svete

MANOEUVRE STRUCTURE OF NATIONAL PROTECTION (MSNP) BETWEEN
STRATEGIC CONCEPT AND TACTICAL REALISATION

Summary

For every independent state intending to guarantee its sovereignty, national security is of crucial importance. Nowadays a comprehensive national security approach involves the development of a full range of police, civil defence, military and intelligence capabilities. However, a system in itself is not enough. Motivation, consciousness/legitimation and knowledge ensured by an appropriate level of security culture play a decisive role. Although in the socialist Yugoslavia defence and security issues were also imbued by ideological issues, the system of total national defence and social self-protection also resulted in a remarkable security awareness of the general population in Slovenia. This is a very important foundation for understanding the broader social environment, leading to the establishment of the Manoeuvre Structure of National Protection which was undoubtedly a substitute for the missing military capabilities of the Slovenian republic. Moreover, this organisation rested on legitimate general concepts encompassing various local self-defence activities initiated after the disarmament carried out in different parts of Slovenia. Its activities were organised at the republic-wide (strategic) level before the Constitution was amended in October 1990.

The military and defence preparations, undertaken 22 years ago and aimed at securing Slovenia's efforts to acquire independence, which were spontaneous initially, later became organised. In the middle of the 1980s the Yugoslav federal authorities, the Yugoslav People's Army (hereinafter YPA), and especially the political leadership in Serbia and Montenegro started demanding that the Slovenian republic authorities should revise their political position. However, in May 1990 their primary goal was certainly to disarm the Slovenian Territorial Defence. In the symbolic sense it was clear that YPA tried to preserve its military monopoly as well as increase its political power in Slovenia. On the other hand, the newly elected Slovenian political authorities became increasingly aware that the only security force which remained under their control was the police. Although the police forces were well-trained and well-equipped, the question of how to address the lack of Slovenian military capabilities and responsibilities remained the main security challenge. In May 1990 the answer was still unclear. One of the options was to establish a new Slovenian army, but such a move would rest on unsound legal grounds and could provoke a YPA intervention. Another choice was to reform the existent Territorial Defence force. However, these units had been disarmed and as far as the chain of command was concerned they remained a part of the integral Yugoslav armed forces, although they were financed by the Slovenian republic, municipalities and economic sector. Thus the former option seemed to be more realistic. Temporarily – as a legal »safe heaven«, a specific Slovenian concept of National Protection was employed. Accordingly Slovenian citizens could be mobilized into an additional security force related to the police, the YPA (including Territorial Defence), as well as Civil Protection Service. This security force was under the jurisdiction of the Ministry of the Interior of the Republic of Slovenia. This solution represented the framework for the identification, mobilisation and organisation of military, police, and other types of security staff, loyal to the newly elected government and capable of organising a military structure as well as adopting the responsibility for establishing the second pillar of the Slovenian defence forces (nearby police forces, which were in fact the predominant paramilitary force at the time). Ultimately the Manoeuvre Structure of National

Defence (MSND) became a unified defence force, consisting of Territorial Defence and police officers as well as important civilian officials, before it was transformed into Territorial Defence military units (excluding the police staff).

The MSNP had a lot of different aspects and implications. Therefore, in spite of it being relatively short lived, this organisation was very complex and its analysis calls for a multidisciplinary and multilevel approach. First of all, in terms of functionality the origins of MSND date back to (self)defence activities, following the Yugoslav People's Army's attempt to disarm the Slovenian Territorial Defence in May 1990. Secondly, although National protection was an existing but outdated institution, unique to Slovenia and intended to allow this republic to form an ad hoc defence structure similar to a Home Guard, it represented a framework for the establishment of clandestine and alternative command structure and a way for the newly-elected Slovenian leadership to establish control of the Territorial Defence, which was formally a part of joint Yugoslav armed forces. Finally, MSNP represents a conceptualisation of unique Slovenian defence forces, composed of military (Territorial Defence) and militia/police units. The following article includes an analysis of hazards from the very strategic concept to tactical realisation, combining historical, politological, sociological and security studies theories.